

დავით შავიანიძე

„ქუთაისური საუბრები“ -
ქართველოლოგთა დიდი სამეცნიერო შორეში
XX საუკუნის 90-იან წლებში

საქართველოს ისტორიაში ტრადიციულ ფურცლებად ჩაწერილ XX საუკუნის 90-იან წლებში, 1992 წლის დეკემბერში, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტში დაფუძნდა დიალექტოლოგიის „სახელგასმენილი“ სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, შემდგომში „ქართველური დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი“, დღეს კი „ქართველოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრი“.

ქართული სახელმწიფოს ნგრევის, ეროვნული ხელისუფლების დგენის, ქართველური ფასეულობების უგულვებელყოფის, ეკონომიკური და სამეცნიერო-კულტურული კატასტროფის, „გამყიდველ-მძარცველთა“ სათარეშოდ გამხდარ საქართველოში დიალექტოლოგიის ინსტიტუტმა დაიწყო ბევრთათვის „გასაკვირი“ („საეჭვოც“ კი) დიალექტოლოგიურ-ეთნოგრაფიული და ფოლკლორული მასალების მოძიება და კვლევითი სამუშაოები. აღნიშნულ პერიოდში „ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი თუ სამეცნიერო საქმის წამოწყება“ „შემოქმედი საზოგადოების კეთილსინდისიერი ნაწილის დიდი შინაგანი ეროვნული ენერჯის გამოვლენა“ იყო. ინსტიტუტის მიერ „ველზე ცხოვრების“ პრინციპით, ინსტიტუტშივე შემუშავებული „კითხვარის“¹ საფუძველზე მოძიებული მასალა ქართველოლოგიური მეცნიერების დარგებისთვის კვლევის ერთ-ერთი სანდო პირველწყაროა. პროფ. რ. თოფჩიშვილი წერდა: „...იწერება ტექსტები, რომლის გამოყენება ყველა ეთნოგრაფს შეუძლია; მე დაბეჯითებით შემიძლია ვთქვა, ისინი ყოველმხრივ სანდოა. ამიტომ კიდევ ვიმეორებ, გაკეთებულია საშვილიშვილო საქმე არა მარტო ენათმეცნიერების, არამედ ეთნოგრაფებისთვისაც. ვფიქრობ, მიზანი მიღწეულია“².

¹ ინსტიტუტს აქვს თავისი, დირექციის მიერ შემუშავებული პროგრამა-ინსტრუქცია, რომელიც განკუთვნილია საკვლევ სოფლებში „შეკრული წრის პრინციპით“ ხანგრძლივი დროით მომუშავე ჯგუფებისათვის. მომძიებელთა ჯგუფი სამ თვეში ერთხელ წარადგენს ჩაწერილ მასალას (დიალოგებს, ზღაპრებს, ლეგენდებს, ბალადებს, გადმოცემებს, ხალხურ ლექსებს, სიმღერებს, წყევლისა და ლოცვის ნიმუშებს...); ამავე დროს ავსებს სხვადასხვა სახის დარგობრივ კითხვარებს.

² დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტისა და „ქუთაისური საუბრების“ შესახებ სხვადასხვა მეცნიერთა მიერ გამოთქმული მოსაზრებანი წარმოდგენილია საიუბილეო კრებულში: „ქართველური დიალექტოლოგიის ინსტიტუტი“ 20, ქუთაისი, 2013.

ქართველური დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის "დიდმნიშვნელოვანი" საქმიანობის შედეგია ის, რომ აქვს თავისი პერიოდული სამეცნიერო ორგანო – ყოველწლიური რეფერირებადი ჟურნალი **"ქართველური მემკვიდრეობა"**³; სადაც იბეჭდება მომძიებელთა ჯგუფების მიერ ჩაწერილი "ერის სიცოცხლის", ეთნიკურ-კულტურული ისტორიის ამსახველი, ქართული დიალექტური მეტყველების ნიმუშები, **"ქუთაისური საუბრების"** მასალები. ქართველური დიალექტოლოგიის ინსტიტუტის საქმიანობის ერთ-ერთი მთავარი და შთამბეჭდავი წახნაგი სწორედ 90-იან წლებში ერთადერთი ყოველწლიური საერთაშორისო სიმპოზიუმი – **"ქუთაისური საუბრები"** – ქართველოლოგთა არაკომერციული, ლინგვისტურ-ეთნოლოგიურ- კულტუროლოგიური სამეცნიერო ფორუმი იყო. XX საუკუნის 90-იანი წლების "ჩაბნელებულ, გათომილ, გავერანებულ, ყაჩაღების ასპარეზად ქცეულ საქართველოში ანთებული იმედის ნათურის" – "ქუთაისური საუბრების"⁴ – მეცნიერული პროდუქტი სიცოცხლისუნარიანად პასუხობდა ქვეყნის საჭიროებას (ნ. ბარათაია). მთავარ ღირსებად აღიარებულ იქნა შინაარსობრივი მრავალფეროვნება და ლინგვისტთა, ეთნოლოგთა, ფოლკლორისტთა და ისტორიკოსთა კომპლექსური ჩართულობით ქართველოლოგიაში მიღებული შედეგები (თ. გვანცელაძე).

ქართველოლოგიური მეცნიერების წარმომადგენელთა მიერ⁵ სიმპოზიუმებზე განხილული საკითხები: ქართველური დიალექტური მასალის მოძიების, ზანურ-სვანური დიალექტური ტექსტების ქართულ სალიტერატურო ენაზე თარგმანებისა და მათი გამოცემის პრინციპები; ქართველური დიალექტოლოგიის, ეთნოლოგიისა და ფოლკლორის საკითხები; ადამიანთა ერთობა (ეთნოსი, ერი, ტომი, თემი, გვარი) – ლინგვისტური, ეთნოლოგიური, ფოლკლორული ასპექტები; სამეტყველო კოდების შერევისა და მოზაიკური კულტურის საკითხები; ენობრივ-კულტურული სიტუაციის დინამიკა საქართველოში; ღვთისმსახურება: ენობრივი და კულტურული ასპექტები; საქართველო ისტორიულ ევრაზიულ სივრცეში (დიალექტოლოგიური და კულტუროლოგიური ასპექტები); დიალექტი, ენა, კულტურა: ენობრივი (კულტურული) სისტემისა და ქვესისტემის გამიჯვნის ზოგადთეორიული პრობლემა; დიალექტი, ენა, კულტურა:

³ Jurnalisi mTavari redaqtori - prof. tariel futkaraZe, pasuxismgebeli redaqtori - asoc. prof. eka dadiani, redaqtori - prof. avTandil nikoleiSvili. Journals hyavs saredaqcio sabWo, romlis SemadgenlobaSi Sedian sxvadasxva dargis cnobili specialistebi. "qarTveluri memkvidreobis" pirveli tomi daibeWda 1997 wels.

⁴ simpoziumebi qalaq quTaisis maSindeli meris, batoni Teimuraz SaSiaSvilis xelSewyobiT finansdeboda.

⁵ "quTaisuri saubrebis" monawileebi iyvnen: giuli alasia, avTandil arabuli, irine da lili asaTianebi, nomadi barTaia, jondo bardaveliZe, guram bedoSvili, Tamaz beriZe, merab beriZe, Teimuraz gvancelaZe, grigol giorgaZe, giorgi gociriZe, korneli danelia, roland TofCiSvili, janri kaSia, otia kaxaZe, zurab kiknaZe, amiran lomTaZe, tristan maxauri, damana meliqiSvili, nunu mindaZe, nikoloz oTinaSvili, alegsandre oniani, TinaTin oCiauri, julieta ruxaZe, qeTevan sixaruliZe, Tedo uTurgaiZe, SuSana futkaraZe, naTela quTelia, mixeil qurdiani, rusudan SamelaSvili-zeqalaSvili, revaz Serozia, iza da greta CantlaZeebi, paata cxadaia, alesi WinWarauli, zurab WumburiZe, nana xazaraZe da sxvebi.

ქართველოლოგიური პრობლემები. სიმპოზიუმი სხვადასხვა დროს მიედგნა ბაგრატიის ტაძრის 1000 წლის იუბილეს, სტამბოლის ქართულ სავანეში პირველი წიგნის გამოცემიდან 130 წლისთავს, საქართველოში მოციქულთა შემობრძანებასა და ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადებას...

აქტუალობიდან გამომდინარე, მოკლედ შევეხებით “ქუთაისურ საუბრებზე” განხილულ საკითხს **ქართველი ერის ენობრივ-ეთნიკური დაშლის მიზნით შექმნილი თეორიების** შესახებ. პრობლემის ნაწილია თემა – **დასავლეთ საქართველოს საეკლესიო ენის საკითხისათვის VI-VII საუკუნეებში და თანამედროვე სამეცნიერო ლიტერატურაში; ეთნოლინგვისტურ ტერმინთა (“ტომი”, “ეთნიკური ერთეული”, “ეთნიკურ-ტერიტორიული თუ ტომობრივი ჯგუფი”, “ეთნიკური ჯგუფი”, “სუბეთნოსი”, “ეთნიკური ერთობა”, “ენა”, “ეთნონიმი”...)** არასწორ გამოყენება და ამის გამო სინამდვილის არაადეკვატურად წარმოჩენა. გავაყდრეთ მეცნიერთაგან მიღებული ჩვენი მოსაზრებანი: 1. ქართველთა ეთნოსის ერთიანი სახელმწიფოს წარმოქმნა ეფუძნებოდა საერთო ტერიტორიის, საერთო დედაენის, საერთო კულტურის, რელიგიური ერთობისა და საერთო ქართული თვითშეგნების ქონას. ქართული სახელმწიფოს არაერთგზის დაშლის, მისი სამეურნეო-პოლიტიკური დაცემის პერიოდშიც კი სხვადასხვა კუთხეებად დაშლილ, პოლიტიკურ “საქართველოებში” ქართველური ერთიანობის თვითშეგნების, ეთნიკური კულტურის, ქართველთა ერთობის სახელმწიფოებრივი აზროვნების შენარჩუნებას ხელი შეუწყო საერთო ქართულმა თვითშეგნებამ, საერთო სახელმწიფო, სალიტერატურო და საღვთისმეტყველო დედაენამ და ქრისტიანობამ⁷; 2. აუცილებელია ეთნოლინგვისტური ტერმინოლოგიის სწორად გაგება, საჭიროებისამებრ გამოყენება (მაგ., გაუმართლებელია, საქართველოს სხვადასხვა კუთხის მოსახლეობის აღსანიშნავად **ეთნიკური ჯგუფის, სუბეთნოსის, ტომის...** გამოყენება). ოფიციალურ საერთაშორისო სამართლებრივ დოკუმენტებში არ უნდა დაფუძვთ საქართველოს სხვადასხვა თემის მკვიდრთა ეთნიკურ უმცირესობებად, ხოლო მათი საოჯახო-სალაპარაკო კილოების უმცირესობის ენებად კვალიფიცირება (დ. შავიანიძე, რ. კაშია, 2010: 18); 3. ეკლესიური ერთობა განაპირობებდა სახელმწიფოებრივ აღმშენებლობას, სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკურ ერთობას. ასე რომ, მტრის (ბიზანტია, ირანი...) სურვილის მიუხედავად, საქართველოს ისტორიის არც ერთ მონაკვეთში არ ყოფილა დასავლურ-ქართული ეკლესია მცხეთის საყდრიდან რელიგიური გათიშულობის საფუძველზე გამოყოფილი არაქართული ეთნიკურ-კულტურული ერთობა. ლაზიკის სამიტროპოლიტოსა და აბაზგიის საარქიებისკოპოსოში არასდროს არ ყოფილა ენად ბერძნული და, შესაბამისად, ქართული ენაც იყო ყოველთა ქართველთა საერთო ეროვნულ-სარწმუნოებრივი ენა.

⁷ sakiTxTan dakavSirebiT vrclad ixile: t. futkaraZe, qarTvelebi, 2005; t. futkaraZe, e. dadiani, r. Serozia, "evropuli qartia regionuli anu umciresobis enis" Sesaxeb da saqarTvelo, 2010; t. futkaraZe, qarTvelTa dedaena da dialeqtobi, 2008; e. dadiani, t. futkaraZe, qarTveluri dialeqtologia, 2018; d. SavianiZe, samegrelo, 2015; d. SavianiZe, r. kaSia, r. xaWapuriZe, eTnoistoriuli kvlevebi, 2010.

ჩვენი არგუმენტები: ქართული წყაროების დაბეჭილებული მტკიცება, რომ დასავლეთი საქართველო მუდამ ქართული ეკლესიის განუყოფელი ნაწილი იყო. ასეთი მოსაზრება არსებობდა უძველესი ხანიდან XX ს-ის 30-იან წლებამდე; შუა საუკუნეებში საქართველოში რელიგია ეთნიკურობის განმსაზღვრელი იყო. ქართული მართლმადიდებლური ეკლესია სალიტურატურო ენის განვითარება-განმტკიცებით ხელს უწყობდა ქართველი ერის კონსოლიდაციას. საქართველოში ქრისტიანობის არსებობის ჩვიდმეტსაუკუნოვანი ისტორიის მანძილზე ქართველი იყო ყველა (ეთნიკურად არაქართველიც - დ.შ.), ვინც ქრისტიანობას აღიარებდა შესაბამისი საღვთისმეტყველო ენით; ისტორიული გამოცდილება, რომ ქართველთა ეროვნული და "ენოვნური" "განცდის განუყოფლობის" შესახებ; V-IX საუკუნეებში საეკლესიო ქართულით შექმნილი ჰიმნოგრაფიული, ჰაგიოგრაფიული, ლიტურგიკული, ეპიგრაფიკული ძეგლები და სიგელ-გუჯრები; აფხაზეთის ტერიტორიაზე მოქმედი ქართული კულტურის მნიშვნელოვანი კერები: მოქვი, ბეღია, ილორი, ლიხნი, წებელდა, წარჩე და ა.შ., სადაც საუკუნეების განმავლობაში არსებობდა ქართული ქრისტიანული კულტურის ცენტრები, წიგნთსაცავები, იწერებოდა ორიგინალური ქართული თხზულებები, ბერძნულიდან ითარგმნებოდა სასულიერო ხასიათის წიგნები, იქმნებოდა ხელნაწერები; შუა საუკუნეების ქართული დამწერლობის ნიმუშები, ეპიგრაფიკული ძეგლები (წარწერები). სულ აღრიცხულია VII-IX სს-ების ასზე მეტი ქართული ძეგლი, გვხვდება 22 ბერძნული და 6 თურქული წარწერა. ეპიგრაფიკული ძეგლების დიდი ნაწილი აღმოჩენილია ისტორიული ეგრისისა და თანამედროვე აფხაზეთის ფარგლებს (სამეგრელო, ქართლი, იმერეთი, ჯავახეთი) გარეთ. მნიშვნელოვანია, რომ თითქმის ყველა წარწერა შესრულებულია ქართული ასომთავრული დამწერლობით და ამოკვეთილია ქრისტიანული ხელოვნების ნიმუშებზე, ტაძრებსა და საეკლესიო ნივთებზე; ბიჭვინთელი ქტიტორის წარწერა VIII საუკუნის ტაძარზე: "აღუშენე ტაძარსა ამას "ცაშდუდარაი", ტბელი ჰიმნოგრაფების სიტყვაკაზმული ქართული: "აიღვთისსახლა", "აცისკრისფერა ბნელი"... (დ. შავიანიძე, ლ. ხაჭაპურიძე, 2013).

memorandumi: 2002 წლის 11-12 მაისს გამართულ ქართველოლოგთა IX სიმპოზიუმზე "ქუთაისური საუბრები" ენათმეცნიერთა, ეთნოლოგთა, არქეოლოგთა, ისტორიკოსთა და ფოლკლორისტთა მონაწილეობით შედგა საქართველოს, ქართველი ერისა და ქართული ენობრივი სისტემის მიმართ დადასტურებული "ორმაგი სტანდარტის გამანეიტრალებელი" "მემორანდუმი".

ქართველთა ენობრივ-კულტურული ერთიანობის საშიშროების მოხსნის სახელმძღვანელო "მემორანდუმის" შინაარსი: 1. ჰუმანიტარულ დარგებში მოღვაწე ქართველ მეცნიერთა პოზიციების შეჯერება და საერთო თვალსაზრისის გამომუშავება აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით; 2. წარმოდგენილი პრობლემატიკის შესახებ საერთაშორისო სიმპოზიუმებისა და სემინარების ორგანიზება; 3. საქართველოს ეთნოლინგვისტურ პრობლემატიკასთან დაკავშირებული უცხოური პუბლიკაციების მუდმივი

მონიტორინგი; 4. სპეციალური ვებგვერდის შექმნა, მისი სისტემატური განახლება; 5. მრავალენოვანი სამეცნიერო ჟურნალის საინტერნეტო ვარიანტის მომზადება, სადაც ასახული იქნება ქართველოლოგთა სიმპოზიუმის მუშაობის შედეგები. წარმოდგენილი ამოცანების შესასრულებლად აუცილებელია გაფართოვდეს, სათანადო დაფინანსებითა და აპარატურით აღიჭურვოს ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტთან არსებული დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი (კრებული, 2013: 343-344).

qarTvelologTa Sefasebebi: tariel futkaraZe: “ჩვენი სიმპოზიუმი არის საქართველოს გაერთიანების, ქართველოლოგიის მომიჯნავე დარგების ურთიერთთანამშრომლობისა და სხვადასხვა თაობების ერთად მუშაობის მოდელი...“; **nomadi barTaia:** “ჩატარებული მუშაობით დიალექტოლოგიის ინსტიტუტი ნამდვილად ახალ ფურცლებს შლის ქართველური დიალექტოლოგიის ისტორიაში“ (კრებული, 2013: 177); **Teimuraz gvancelaZe:** “ქართველოლოგიაში მომუშავე მეცნიერებს კარგად ახსოვთ, რომ საბჭოთა კავშირის არსებობის პერიოდში ქართველი ერის ისტორიული ფასეულობების – სულიერი და მატერიალური მემკვიდრეობის – კვლევა მკაცრ ჩარჩოებში იყო მოქცეული, რაც იმას გულისხმობდა, რომ იზღუდებოდა იმგვარ საკითხთა კვლევა, რომლებიც ხელს შეუწყობდნენ ეროვნული ღირსების გრძნობის განმტკიცებას და შეაფერხებდნენ ქართველი ერის შემდგომ დაშლა-დაქუცმაცებას, მის დენაციონალიზებას. იმპერია ცდილობდა ქართველთა მოწყვეტა-იზოლირებას მშობლიური იბერიულ-კავკასიური სამყაროსგან, ტრადიციული ისტორიული ფესვების ამოძიკვას... რუსული იმპერიული პოლიტიკა XIX საუკუნიდან დღემდე ნერგავს თვალსაზრისს, თითქოს რაკი ქართველები ლაპარაკობენ სამ თუ ოთხ “ენაზე“, ეს იმას ნიშნავდეს, რომ მეგრელები, ლაზები (ჭანები) და სვანები ქართველები არ იყვნენ. საბჭოთა პერიოდში გაბატონდა მოსაზრება სამი თუ ოთხი “ქართველური ენის“ არსებობის შესახებ. დიალექტოლოგიის ინსტიტუტის ფუნქციონირების უმთავრეს პოზიტიურ შედეგად უნდა მივიჩნიოთ ის, რომ სწორედ ამ ინსტიტუტის ხელმძღვანელმა, პროფესორმა ტ. ფუტყარაძემ თითქმის ერთი საუკუნის შუალედის შემდეგ კვლავ წამოიწყო პოლემიკა ქართველური ენობრივი სამყაროს როგორც ისტორიული, ისე თანამედროვე სტრუქტურის შესახებ. სწორედ ტ. ფუტყარაძისა და დიალექტოლოგიის ინსტიტუტის თანამშრომელთა, აგრეთვე, საქართველოს სხვა სამეცნიერო ცენტრების წარმომადგენელთა ჯგუფის დამსახურებაა იმ თვალსაზრისის აღორძინება, რომლის მიხედვითაც არსებობს არა სამი ან ოთხი “ქართველური ენა“, არამედ ერთადერთი ქართველური ენა“ (იქვე: 156-159).

დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტზე, მის მიერ დაარსებულ სამეცნიერო ფორუმზე საუბარს დავასრულებთ პროფესორ **paata cxadaias** მოსაზრებით: “კარგახანია, რაც ეს სიმპოზიუმები ტარდება. ყოველთვის ჩამოვდივარ და უზომოდ კმაყოფილი ვარ. ხშირად მონაწილეობენ საზღვარგარეთელი მეცნიერებიც. ეს კი მეტყველებს სიმპოზიუმის დიდ მნიშვნელობასა და მაღალ დონეზე. წლების მანძილზე გამოიკვეთა

დიალექტოლოგიის ინსტიტუტის სახე. უნდა აღვნიშნო, თუ წინა წლებში ისინი ჩვენგან სწავლობდნენ, დღეს ჩვენ ვსწავლობთ მათგან. აქ დიდი საქმე კეთდება...“.

ქართველური დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის მემკვიდრე ქართველოლოგიის სამეცნიერ-კვლევითი ცენტრი ღირსეულად აგრძელებს დანერგილ ტრადიციებს.

damowmebuli literatura

krebuli, 2013 _ qarTveluri dialeqtologiis instituti, 20, saibuleo krebuli. redaqtoebi: d. SavianiZe, l. xaWapuriZe, m. TevdoraZe, guTaisi, 2013.

t. futkaraZe, 2005 _ t. futkaraZe, qarTvelebi, nawili I, Tb., 2005.

DAVIT SHAVIANIDZE
**“KUTAISI CONVERSATIONS“ - BIG SCIENTIFIC FORUM
OF KARTVELOLOGISTS
OF THE 90S OF XX CENTURY**

The result of the important work of the famous scientific-research institution of dialectology founded during the 90s of the XX century, a period considered as a tragic page of the Georgian history, in the late December of 1992 is that it has its scientific organ - periodic annual referenced journal “Kartvelian heritage” - which publishes the **materials of Kutaisi conversations**, the samples of Georgian language-dialects depicting the livelihood of the nation and its ethnocultural history, prepared by the various research groups.

One of the most important and impressive details of the Dialectology institute is the only and annual international symposium founded in the 90s - Kutaisi conversations, noncommercial, linguistic-ethnological-cultural scientific forum. “As the main honor of the Kutaisi conversations was mentioned content diversity and linguistics, ethnology, folk studies and the results in Kartvelology contributed by the complex involvement of participants.” (T. Gvantseladze).

The subject matters of the symposium were important and problematic issues of the ethnic, linguistic-cultural history of the country discussed by the representatives of Kartvelological sciences. For example: issues of Kartvelian dialectology, ethnology and folk; unity of people (ethnos, nation, tribe, community, surname) linguistic, ethnic, folk aspects; “Issues of mixing speech codes and mosaic culture”; “Dynamics of linguistic-cultural situation in Georgia”, “Liturgy: linguistic and cultural aspects”.

Memorandum: on the IX symposium of Kartvelologists held on May 11-12, 2002 - Kutaisi Conversations - participated by linguistics, ethnologists, archaeologists, historians, and folklorists, launched the memorandum neutralizing double standards towards Georgia, Georgian

nation and Georgian language system. (Kartvelian dialectology institute, 2013 - editors: D. Svanidze, L. Khatchapuridze, M. Tedoradze, 2013: 342-344).

We have ambitious plans! We will survive the Georgian treasure in the future!